

הדרך לששת הימים

מלחמת ששת הימים – בראייה

לפני הדיון באירועי מלחמת ששת הימים כדאי להזכיר את הרקע שלה, כדי לשמור על ההקשר הנכון של הדברים. טעות גדולה היא לנתח אירוע שהתרחש בעבר בעיניים של תקופתנו, ולא כפי שהדברים נראו באותה תקופה. למשל, ברית-המועצות היתה גורם מרכזי במלחמת ששת הימים, אך היום כבר אינה קיימת. מי שדן במלחמה – כולל המשתתפים בתהליך קבלת ההחלטות, המנסים להשוות את חוויותיהם ואת ניתוחיהם – חייב לראות אותה באספקלריה של אותה תקופה, ולא – ישגה. זאת ועוד, בפרספקטיבה של עשרים וחמש שנים ראיית הדברים נכוחה יותר.

הבדל נוסף, אשר קיים רק לאחרונה הוא שכיום אפשר לשבת סביב שולחן יחד עם האויבים מאתמול ולנהל אתם שיחות, גם לא-פורמליות, לנסות להבין את הרגשתם, לשמוע את הרצאותיהם, ולשאול אותם שאלות. כך, למשל, ב־1980 פגשנו אלוף (מיל) אהרן יריב** ואני את גנרל עבדאל ע'אני גמאסי, שאמר לנו, כי בשנת 1967 הוא והצמרת הביטחונית המצרית הזהירו את גמאל עבד אל נאצר, נשיא מצרים, לבל ייכנס להרפתקה הזאת של המלחמה. כידוע, הוא לא שעה לעצתם.

דבר אחרון – היום נפתחים ארכיונים, שקודם לכן לא היו נגישים (בעיקר, במזרח אירופה), והם מספקים לחוקרים מידע חדש רב.

חלק מרצף המלחמות

את מלחמת ששת הימים יש לבחון בתוך הרצף של מלחמותינו עם מדינות ערב, ולא כאירוע, העומד בפני עצמו. מלחמה זו היא תולדה של מערכת "קדש", והטעות הגדולה שעשה לדעתי עבד אל-נאצר היתה, בכך שב־1967 הוא חזר על מלחמת 1956. הוא היה בטוח, כי, כמו בשנת 1956, ישראל לא תצא למלחמה לבדה בלא תמיכה של מעצמה זרה ובעניין הזה הוא, כידוע, טעה. את התוצאה

במבט של עשרים וחמש שנים לאחור אנחנו מופתעים לגלות, כי לגבי מלחמת ששת הימים קיימות עדיין כמה שאלות לא-פתורות. ליבון משותף של הדברים על-ידי מקבלי החלטות במדינות השונות – כמו שנעשה בווישינגטון בחודש יוני 1992 – יכול להסיר את הערפל מעל כמה אירועים. על רקע ועידת השלום, ראוי להאיר בדברים הבאים כמה סוגיות לגבי אירועי מאי-יוני 1967, ובעיקר לגבי הרקע המדיני של המלחמה.

* ראש "המוסד" במלחמת ששת הימים.

שיחה בעקבות השתתפותו בכנס על מלחמת ששת הימים, שהתקיים בתחילת יוני בווישינגטון, הבירה, בהשתתפות אנשים שמילאו תפקידי מפתח בימי המלחמה וחוקרים. הכנס נערך בחסות מחלקת המדינה של ארצות-הברית ובחסות המכון לשלום במזרח-התיכון בראשות השגריר לשעבר, סם לואיס.

** ראש אמ"ן במלחמת ששת הימים. כיום – ראש המרכז למחקרים אסטרטגיים עלישם יפה באוניברסיטת תל-אביב.

לאחור

שיחה עם אלוף (מיל') מאיר עמית*

את ביקורו של ניקיטה כרושצ'וב, ראש ממשלת ברית המועצות, במצרים, ואת התיאום, שהשיג בביקורו בקאהיר בין ברית המועצות למצרים לקראת יצירת משבר דגם משבר קובה במזרח התיכון. מעניין לציין, כי בכנס בוויינגטון טענו סובייטולוגים, שמלחמת ששת הימים היתה תולדה של אינטרס סובייטי ליצור מוקד מתיחות במזרח התיכון כמשקל נגד למלחמת ויאטנם, שבה החלו האמריקנים להסתבך באותה תקופה, וכמשקל נגד לנאט"ו ועל רקע הבעיות, שהיו לברית המועצות בגבולה עם סין. הם טענו בכנס, כי הסובייטים תכננו לחולל משבר מתוך כוונה להפיק רווח פוליטי. לדבריהם, התסריט החמור ביותר, שמוסקווה צפתה למשבר הזה, היה, כי ישראל תתקוף, וכי לסובייטים לא יהיו הישגים; ובתוך כמה ימים יתערבו המעצמות, וישיבו את הסטטוס-קוו אל כנו. אלא שהסובייטים הגזימו בהערכת כוחה של מצרים, ולכן הופתעו מיכולתה של ישראל להנחית מכה כל-כך מוחצת בתקופה כל-כך קצרה. נקודה מעניינת, שלא הוכחשה על-ידי הרוסים: המניע לחלק מהפעילות הרוסית היו בעיות פנים, שנבעו ממאבקים בין ניצים ליונים בקרמלין; אלכסיי קוסיגין היה יונה וליאוניד ברז'נייב היה נץ.²

בעולם הערבי חלו תהליכים שונים, שהביאו להסלמה ביחס לישראל; נקודות הציון העיקריות בתהליכים האלה היו: ההחלטה בשנת 1964 על הטיית מקורות הירדן, מהפכת 1966 בסוריה והטרור של ארגון "פתח". כל אלה הביאו להתנגשויות בפועל בין ישראל לערבים. כמו כן, יש לציין, כי במרס 1966 פירסמה ממשלת בריטניה "ספר לבן" על פינוי תימן, חצייהא ערב ועדן. מדיניות זו עלתה בקנה אחד עם האינטרס המצרי – מצרים הסתבכה בתחילת שנות ה-60 במעורבותה במלחמת האזרחים בתימן, או שחיפשה כיסוי לצאת מתימן.

לסיכום, הגורמים שעמדו ברקע למלחמה היו: ההקצנה הסורית; שאיפת מצרים להשיב את מה שאיבדה במלחמת סיני, ולשקם את מנהיגותה בעולם הערבי; והמעורבות הסובייטית.

של מלחמת סיני – ישיבתנו בחצייהאי סיני והנסיגה ממנו תמורת ערבויות אמריקניות, פירוז סיני, ישיבת הא"ם בו, ופתיחת מצרי טירן לשיטת ישראלי – עבד אל נאצר לא עיכל מעולם; מלחמת ששת הימים צמחה על רקע אי-השלמתו עם הישגי המלחמה ועל רקע רצונו למחוק אותם. יש לזכור, כי מלחמת ששת הימים היתה האם של מלחמת יום הכיפורים. כלומר, היא חיזקה את הרגשתה של ישראל, שלנו לא יכול לקרות דבר כיוון שאנחנו המעצמה המזרח-תיכונית. הרגשה זו נחרטה בתודעה הלאומית שלנו, והביאה למלחמת יום הכיפורים. אחד ההבדלים הגדולים בין מלחמת ששת הימים למלחמת סיני היה ממד הזמן. בדיעבד, תקופת ה"המתנה" בשנת 1967 עבדה לטובתנו. מבחינה מדינית, העולם התרגל לזה שאנחנו מאוימים, (וגם העובדה שבימים הראשונים למלחמה לא פרסמנו את המצב לאשורו סייעה לתמיכת העולם בנו)* זאת ועוד, אילו צי זמן קשים מאוד, שבעטיים לא ידענו מתי יום ההתחלה, ** ולכן נערכנו לקראתה תוך כדי הגיוס. נאלצנו לגייס כוחות במהירות, והיו כוחות, שהובאו משטחי הכינוס הישר אל הקו הראשון. לעומת זאת ב"המתנה" המצב היה הפוך. ישבנו, והאגרוף נקפץ עד שנתן מכה חזקה מאוד, כי היינו מוכנים גם מבחינת התארגנות הכוחות.

מלחמת ששת הימים לא התחילה ביוני 1967. היא תולדה של תהליכים בעולם הערבי, שהחלו בינואר 1964, וביניהם ועידת הפסגה הראשונה של מדינות ערב, שכונסה ביוזמת נשיא מצרים כחלק משרשרת פעילויות לשיקום יוקרתו, שנפגעה במלחמת תימן. באותו הקשר יש לראות

* אני סבור, כי אחת ההברקות הטובות ביותר של שר הביטחון, משה דיין, היתה האיטור לפרסם דבר על הצלחותינו המבצעיות. ביומיים הראשונים שיחקו underdog, ונתנו לערבים לשחק את המנצחים. זה עזר לנו מאוד גם אחר כך כיוון שהעולם השתכנע, כי היינו בסכנה, והצדיק את מה שעשינו.

** ב"קדש" הייתי ראש א"ם, וביקרתי בפקוד הדרום לילה לפני המבצע. אל"ם רחבעם זאבי ("גנדי"), ראש-מטה הפיקוד, שאל: האם אפשר להגיד, שלמחרת יום ה"ע". אמרתי לו, "תגיד, אלא כן יחלט אחרת."

האם הרוסים ידעו באמת מה קרה?

בכנס באה לידי ביטוי טענה כי ערב המלחמה נשמעו קולות כי לישראל לא היו שום כוונות לפתוח במעשי איבה. אולם, ההתבטאויות המאוד פרובוקטיביות של המנהיגים הישראלים הסלימו את המצב משום שכמה מנהיגים ערביים היו מודאגים מדי כיוון שהשד הישראלי היה מפותח אצלם יתר על המידה. אנחנו – בכנס – דחינו טענות אלה מכל וכל.

כל זה קרה כאשר ברקע זכרנו את שאירע בפברואר 1960. אז הכניסו המצרים כוחות לסיני (אירוע "רותם"), שבו כבר התנסינו בהליכה למלחמה (brinkmanship). הדבר נותן הסבר חלקי לשאלה מדוע המודיעין שלנו לא היה מספיק נחרץ בקריאת המצב: על רקע "רותם" הם חשבו, כי שוב המצרים חוזרים על התרגיל.

בסינוי, הנציג המצרי, טען, כי ישראל אשמה בהסלמת המשבר. הכרזות מנהיגיה היו פרובוקטיביות – טענה שאנחנו כאמור דחינו מכל וכל. הוא סיפר, כי הופעל עליהם לחץ סובייטי קשה מאוד, תוך הלעטה של מידע על כוונות ישראליות לתקוף את סוריה. בסינוי, אז עוזר שר החוץ, נסע למוסקווה ב־25 במאי 1967 – זה היה כבר אחרי סגירת המצרים. הרוסים ניסו להרגיע את המצב, ואמרו, שימצאו פשרה, שתאפשר לאוניות ישראליות לעבור במצרים. כנראה, שאז הם התחילו להבין, כי הם הקדיחו את התבשיל, אך המשבר כבר יצא מחוץ לכלל שליטה.

מי היה "בעל-הבית" בקאהיר?

משתתפי הכנס התווכחו עם המשתתפים ממצרים על השאלה, מי ניהל את המשבר בקאהיר. לישראל יש ידיעות מבוססות מאוד לפיהן עאמר התנגד למהלך של נאצר, הוא הציע לנאצר להיכנס לסיני, אך לא לסגור את המצרים, כדי לא לתת לישראלים קזוס פְּלִי הפעם, בניגוד ל"רותם", יעץ עאמר להיכנס גם לשארם א-שיח'. המצרים הכחישו זאת. אך עדיין זו סוגיה מעניינת, ולראיה – בשאלון המכין לוועידה נשאלנו, מי היה לדעתנו "בעל-הבית" במצרים: גמאל עבד-אל-נאצר, או עבד-אל-חכים עאמר?

ידוע, כי מערכת היחסים בין הנשיא עבד אל נאצר לסגנו עאמר היתה מאוד לא תקינה, ונראה כי הנשיא לא שלט לגמרי בצבא מצרים, וכחלק ממאבקי הכוח ביניהם הוא ניסה להפגין את עזות-רוחו בעיני ההנהגה המצרית. לעומת זאת, טענו המצרים בכנס, כי דווקא עמאר היה נץ קיצוני, שרצה לסגור את המצרים.

עוד נחלקנו בדעותינו בוועידה בשאלה: האם המשבר פרץ במקרה, או שמא תוכננו כל מהלכי מצרים מראש. טענתי (ואני חושב, כי זו טענה לוגית, וגם ניתן לאששה), כי יכול להיות שלנגד עיני עבד אל נאצר היתה מטרה במשבר, אך לא היתה לו תכנית אופרטיבית לכבוש את

ישראל. נראה לי, כי את עבד אל נאצר הנחתה תכנית ערטילאית, והוא פעל לאורה. בכל נקודת זמן בהיסטוריה יש צמתים, שבהם אומה, או יחיד, יכולים לבחור את כיוון הליכתם. נשיא מצרים הכריע לגבי דרכו בצומת מסוים, ועשה מהלך. פה נכנס לתמונה האר"ם, וסיבך את המצב. האר"ם הפך כמה מהכרעותיו לבלתי-הפיכות. אגב, בוועידה השתתפו איירקרט, שהיה סגנו של דאלף באנץ', סגן מזכיר האר"ם, וגם אותו דיפלומט סיני ממנגנון אר"ם, שהוצב בארמון הנציב, והעביר ביום הראשון למלחמה את השדר מלוי אשכול, ראש ממשלת ישראל, למלך חוסיין.

מדוע פעל אר"ם כפי שפעל?

כזכור, הורה נאצר למשקיפי האר"ם להיכנס למחנותיהם, ולהפסיק את הפיקוח בשטח. או תאנט, מזכיר האר"ם, העמיד את נשיא מצרים בפני דילמה: המשקיפים יישארו בהיערכותם, או שיצאו לחלוטין מסיני. אזי לא היתה לנשיא מצרים כל ברירה, והוא דרש ממשקיפי האר"ם לעזוב את שטח מצרים. לו עמד מזכיר האר"ם על דעתו, ייתכן, כי האירועים היו מתפתחים אחרת. למעשה, לאר"ם לא היתה ברירה, כיוון ששתיים משבע המדינות, ששלחו חיילים לכוח המשקיפים UNEF בסיני – הודו ויוגוסלביה – הודיעו, כי יפנו את חייליהן בלאו הכי. המשבר העמיד את האר"ם במצב קשה: מועצת הביטחון התכנסה שש פעמים בשבועיים וחצי (מ־15 במאי עד תחילת יוני), ולא הצליחה לגייס רוב לגינוי המצרים על הפרה גסה של החלטות האר"ם.

יש המפנים טענה כלפי המודיעין – לא ידעתם! אנשי המודיעין אינם נביאים, או בני נביאים. כאשר עבד אל נאצר עצמו לא ידע איך יתפתח העניין, לא היתה לאיש היכולת להעריך מה ילד יום במשבר. לדוגמה, אחרי שהוא עשה את הצעד הזה, והאר"ם לא נקט פעולה כלשהי, נוכח עבד אל נאצר, כי הצליח, והאר"ם נענה לדרישתו. הוא החליט לעשות צעד נוסף, וסגר את מצרי טירן. כאן נמצא, למעשה, קצה של ויכוח: המצרים טענו כלפינו (מתוך דבקות בתקדים "רותם"), "לולא פעלתם צבאית, זה היה נגמר בצעד הזה. לנו לא היו כוונות להילחם." על כך השבתי: "אם היינו יושבים באפס מעשה, הייתם הולכים צעד נוסף; למשל, חותכים יבשתית את הערבה, כדי ליצור קשר יבשתי בין מצרים לירדן, דבר שהיה משאת-נפשכם, כיוון שישראל תקועה כטריז בתוך לב העולם הערבי."

לדעתי, לולא הגבנו – ואף אחד מלבדנו לא היה מגיב על צעדיהם – הם היו עושים זאת כמהלך הבא. אמנם, זו היפותזה, ולא ניתן לדעת בוודאות מה היה קורה. אין לי ספק, שצריך לראות את הדברים לא בצורה סטטית, אלא כמערכת דינמית, שבה מתפתחים הדברים שלב אחר שלב בכל נקודת זמן.

האם נתנו האמריקנים אור ירוק?

נושא חשוב שהועלה בכנס בווישינגטון היה תפקיד האמריקנים בתקופת ה"המתנה". זו היתה תקופה קשה ביותר עבורנו, וממשלת ישראל היתה נתונה תחת לחצים ותחת אילוצים. בכנס אמרתי, כי המצב מזכיר לי את מלחמת המפרץ – בתקופת ה"המתנה", ידינו היו כפותות: לא יכולנו לעשות דבר, והיינו נתונים ללחץ מסיבי של האו"ם ושל האירופים. אבא אבן, שר החוץ, יצא לאירופה. הוא נפגש עם הרולד וילסון, ראש ממשלת בריטניה, ועם שרל דה גול, נשיא צרפת, שממש איים עליו. הלחץ החמור ביותר הופעל עליידי האמריקנים; הלחץ, שהיה מסיבי עד 30 במאי, הופעל בצניורות דיפלומטיים, וכשאבא אבן ישב עם הנשיא לינדון ג'ונסון ועם דין ראסק, מזכיר המדינה, הם אמרו לו: "אם תתחילו [את המלחמה] בעצמכם, תישארו עם עצמכם". היה לחץ גם בצניורות מודיעיניים, ואני קיבלתי אותו דרך הצניורות המקצועיים. בידי נמצא פרוטוקול של שיחה עם נציג אמריקני בביתי ב-23 במאי בלילה. האמריקני תבע בצורה כמעט מאיימת, כי לא נפעל בעצמנו.

תקופה ה"המתנה" הסתיימה בנסיעתי לארצות הברית ב-29 במאי. הרקע לנסיעתי ידוע: המערכת הכלכלית ישראל שותקה כיוון שהכול גויס; היו לחצים פנימיים וגם לחצים של דעת הקהל; היה חצי מרד במטכ"ל, וכל האלופים אמרו לראש הממשלה, כי כל יום, שעובר בהמתנה, מוסיף קורבנות. מדינות העולם מצידן לחצו על הממשלה לא לעשות דבר. באחת מישיבות הממשלה

(ב'23-24 במאי) נחלקו השרים בדעתם, תשעה מול תשעה, והחליטו, בלחץ של שר החוץ אבן, להישמע ללחץ של ארצות הברית, שהבטיחה לפתוח את מצרי טירן לשיט לישראל וממנה. אין לשכוח, שהיה לנו שטר התחייבות, שנתן הנשיא אייזנהאואר בשנת 1957 כשנסוגונו מסיני. הנשיא הבטיח אז, כי ארצות הברית תדאג, שהמצב הזה לא ישתנה. היו לנו מכתבים מהנשיא אייזנהאואר לראש הממשלה בן-גוריון, שבהם התחייבה ארצות הברית, כי אם ישתנה הסטטוס-קוו תבין ארצות הברית שימוש ישראלי בכוח, כדי להשיב את המצב לקדמותו.⁵ הדברים האלה היו, כמובן, ברקע, והאמריקנים ניסו לעשות משהו, אך לא הצליחו. תקופת ה"המתנה" התאפיינה בכך, שמדינת ישראל נקלעה למצב בלתי-אפשרי, שבו לא יכולנו להשיב את הסטטוס-קוו המדיני, המשק הושבת, אזרחים גויסו לשירות צבאי, שלא נראה לו סוף, והמדינה נמצאה תחת מכבש של אילוצים מדיניים.

לנסיעתי לחר'ל היו שלוש מטרות:

- ★ לברר, האם האמריקנים רואים את המצב ומפרשים אותו כמונו;
 - ★ לברר, האם מתכוונים האמריקנים לעשות משהו, כפי שהם אומרים;
 - ★ למשש את הדופק, כדי לדעת מה תהיה עמדתם כלפי פעולה ישראלית.
- כראש "המוסד", חתכתי בנסיעתי את ההייררכיות, לכן, הייתי צריך להיזהר, אף כי נסיעתי הוגדרה לא-פורמלית. ראשית פגשתי את הדרג המקצועי, ועימו ישבתי על המדוכה, השווינו נתונים, והגענו למסקנה, כי

לוי אשכול, ראש הממשלה ושר הביטחון (במרכז), ד"ר צבי דינשטיין סגן שר הביטחון (מימין), עם רב-אלוף יצחק רבין, הרמטכ"ל, ועם יגאל אלון, שר העבודה, בביקור ביחידות צה"ל במהלך ההמתנה.

התמונה, שהם רואים, דומה לשלנו בהבדלים קטנים ביותר. היו לי פגישות עם הדרג המקצועי, שעורב בתהליך קבלת החלטות. ממנו הבנתי, שלא הולך לקרות דבר.

איני יודע, האם נסיעתי היתה, למעשה, איאמון בשר החוץ, שחזר זמן קצר לפני כן מארצות-הברית. הממשלה היתה צריכה לקבל תמונה מדויקת ואמינה של המצב המדיני בארצות-הברית, ותמונה כזאת לא היתה בפניה לפני נסיעתי. זה לא קרה באשמת שר החוץ, אלא משום שהאמריקנים קבעו את עמדתם רק ב־30 במאי. עד אותו יום קיוו האמריקנים, כי יוכלו לעשות משהו, בסיוע בין־לאומי, ואמרו לנו לחכות. ממש ערב הגיעי לארצות-הברית נפלה שם ההחלטה הסופית. יתר על כן, במצב הזה היינו צריכים לדבר עם אנשי המקצוע, ונוסף על כך נדרשתי להיפגש עם רוברט מקנמרה, שר ההגנה. למעשה, הסברתי למקנמרה את המצב העדין של מדינת ישראל, והבהרתי, כי איננו מבקשים משלוח של חיילים אמריקנים לישראל, וזאת משום שהבנו את רגישותם למשלוח חיילים אמריקנים לאזורי מתיחות בעקבות מלחמת וייטנאם. אולם, הסברתי לו, שישראל לא תוכל להמשיך כך. "אני חוזר הביתה, אחרי שהתברר לי, שלא תעשו דבר", אמרתי לו. "אמליץ [לממשלה] לצאת למלחמה".

ביקשנו מהאמריקנים שלושה דברים:

1. תמיכה פוליטית לאחר שראינו מה קרה במועצת הביטחון בתקופת ה"המתנה". בדיעבד, התברר הדבר כצורך חיוני. ידענו, כי מייד עם צאתנו למלחמה, תקבל מועצת הביטחון החלטה נגדנו, ויופעלו לחצים.

ביקשתי, כי ארצות-הברית תקים "קיר מגן" בעניין הזה;

2. בידוד הזירה. הסברתי, כי עם השקנים המקומיים נסתדר, אך איננו רוצים התערבות חיצונית.

3. מילוי המחסנים בחזרה בבוא הזמן. ציינו, כי "כעת איננו מבקשים דבר".

השר מקנמרה העלה כמה שאלות. בין השאר שאל, כמה זמן להערכתנו תימשך המלחמה. תשובתי: כשישה ימים. אחר־כך הוא שאל כמה קורבנות יהיו לנו. עניתי בדיפלומטיות: "פחות מאשר במלחמת העצמאות", לא הייתי מרואי השחורות, שחזו הרוגים רבים. לא היתה אפשרות לדעת זאת במדויק, והיה חוסר אחריות לנקוב במספר מסוים. במקום אריתמטיקה השתמשתי באלגברה. אחר־כך הכניסו לו פתק, שבו נמסד לו, כי משה דיין נבחר לשר הביטחון, ומקנמרה ביקש, שאמסור לו דרישת־שלום, כיוון שהוא מעריך את האיש. כשנפרדנו, אמר לי: "אני מבין אותך היטב".

שר ההגנה אמר, כי הנשיא ג'ונסון יודע, שאני נמצא אצלו. בדיעבד התברר לי (רק בכנס הזה), כי הוא דיבר עם הנשיא כמה פעמים מאז שהגעתי לארצות-הברית. התברר, כי הנשיא שינה את עמדתו בתקופה שהייתי שם. מדוע הוא שינה את עמדתו? ראשית, הם לא הצליחו לארגן את הכוח הימי, שנועד לפרוץ את חסימת המצרים. שנית, מקנמרה התנגד לכך, שארצות-הברית תעשה זאת בעצמה בגלל הסתבכותה בוויטנאם. שלישית, ב־30 בחודש הכפוף המלך חוסיין את צבאו למרות מצרים, וגנרל עבד אל-מונעים ריאה קיבל את הפיקוד על צבא ירדן. המהלך הזה

משה דיין, שר הביטחון, עם אלוף עוזי נרקיס, אלוף פיקוד המרכז, ועם הרמטכ"ל, רא"ל יצחק רבין, בדרך לכותל.

שלנו עם עניין המצרים, האמריקנים יהססו לפעול נגדנו...] ויש תקווה, שהם אפילו יתמכו בנו. ניסחתי את הדברים בזהירות. כלומר, אי־אפשר לומר, שקיבלתי אור ירוק, אבל זה בדיוק המסר, שקיבלה הממשלה.

הכרעה בממשלה

לישיבת הממשלה הופעתי עם השגריר אברהם הרמן, ולא במקרה. ידעתי, כי דעתו שונה. ביומני כתבתי (אם כי קצת בציניות):

הפורום הנכבד, שהתכנס בשעה 22:30, כלל, פרט לראש הממשלה את [שר הביטחון, משה] דיין, [את שר העבודה, יגאל] אלון, [את שר החוץ, אבא] אבן וכן את [רבי־אלוף (מיל') פרופ'] יגאל דיין, שאומרים לי, כי התמנה יועץ ליד ראש הממשלה, את הרמטכ"ל [רא"ל יצחק רבין], [יעקב] הרצוג [מנכ"ל משרד רה"מ], [את השגריר] הרמן ואנוכי. פתחתי בדיווח, לפי עיקרי הד"ח הידוע. הגשתי בתמצית את מסקנותי. אמרתי הכול ברבע שעה מתוך רצון לקצר בשעה מאוחרת זו. אחר־כך דיבר הרמן, אולי כשעה. הוא ניסה להציג תזה אחרת משלי. דיבר על הסכנות, על כך שאינו יודע מה תהיה התגובה [בארצות־הברית]. היו כמה שאלות של משה דיין, שתבע פעולה לאלתר, ולא הסכים אפילו להצעת ההמתין יום־יומיים. הרמטכ"ל צייר תמונה קודרת על ההתפתחות בשנים האחרונות. הוא הוכיח, כי כל

עשה רושם קשה מאוד על האמריקנים, ואושש את התזות שלנו על "אפקט הדומינו". אמרתי לו, כי אין זו בעיה ישראלית. "אתם שומטים את הקרקע מתחת לרגליכם במזרח התיכון." כששוחחנו לא ידעתי, כי הנשיא לשעבר אייזנהאואר צלצל לנשיא ג'ונסון, ואמר לו, כי יש לאמריקנים מחויבות מוסרית לפתוח את המצרים. בסיכום שיחתנו אמר לי שר ההגנה: "אם אנחנו לא נעשה זאת, לא נעכב אתכם."

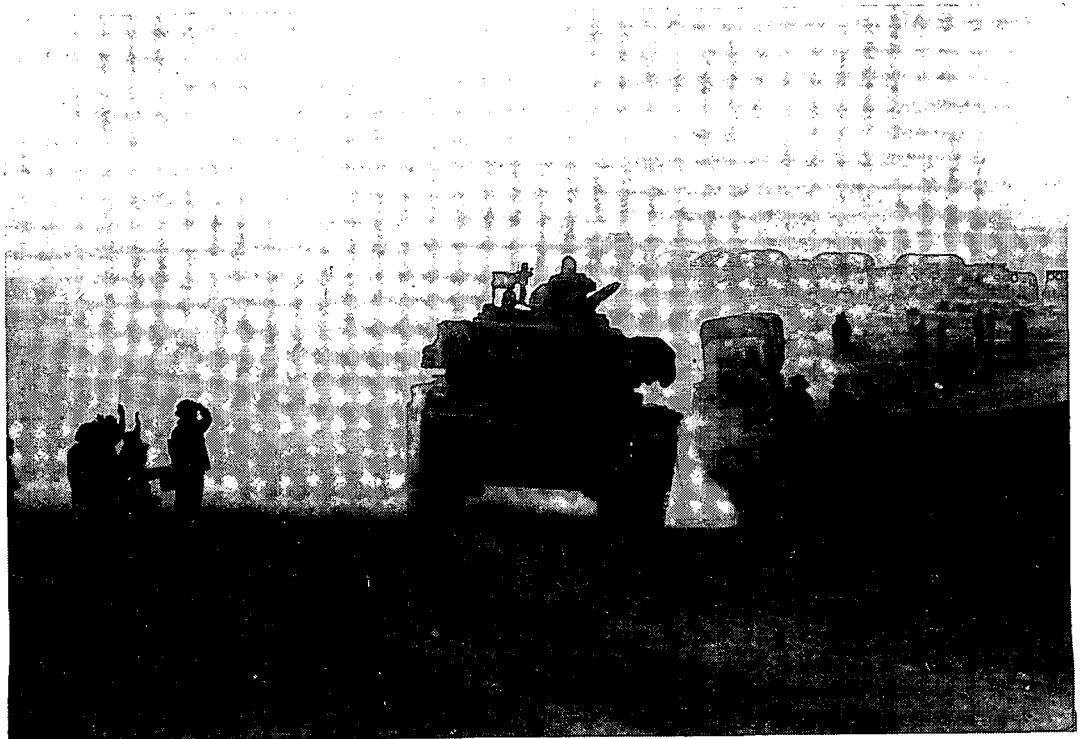
בפועל, לא קיבלתי אור ירוק לפעולה ישראלית בנסייעתי לארצות־הברית. כל הדברים האלה נודעו לי רק עשרים וחמש שנים בכנס בושינגטון. אז לא ידעתי, כי האמריקנים שינו את עמדתם, אך זו היתה התרשמותי, וכך דיווחתי לממשלה כשחזרתי ארצה. כאמור, היה עליי לדווח לממשלה ולכן, הייתי צריך לפרש את שיחותי עם הגורמים השונים בארצות־הברית. נראה היה לי, כי יכולתי להבין, שהאמריקנים יבינו את מהלכינו, והעניין הזה מופיע בד"ח שלי לממשלה:

... הערכת המודיעין שלנו ושל CIA זהה לחלוטין,

גם בקשר לאינטרפרטציה [...]

בהקשר להתנהגות ארצות־הברית במקרה של יוזמה שלנו יש לומר בזהירות, אין עמדה אחידה בממשל, יש כוחות שונים, הפועלים בכיוונים שונים. אם ניתן לאמריקנים את השהות המינימלית לעשות את אשר הם מתכוונים, צפויות אכזבות נוספות [...]. [אז לא ידעתי, כי הם מיצו את אכזבותיהם] אם נמצא דרך נאותה לקשור את הפעולה הצבאית

טנקים של צה"ל בדרך לרמת הגולן.

לטענת הירדנים, שאפה ישראל כל הזמן, לכבוש את הגדה המערבית, ורק חיכתה להזדמנות. הוא הדגיש, כי לירדן לא היתה כוונה לכבוש את ישראל, ולמעשה, פגישת חוסיין עבד אל נאצר ב-30 במאי נועדה לחייב את ישראל להילחם בשלוש חזיתות, אם תפתח במלחמה נגד הערבים.

לטענת מוטאווי, לא חויב המלך לקבל את המפקד העליון המצרי, אלא עשה זאת מרצונו החופשי – כיוון שירדן היתה חייבת להיעזר בכוחות חיצוניים להגנתה מפני ישראל. במציאות, המצרים ניהלו את המלחמה על אדמתם ולא יכלו לסייע. הוא טען, שריאד לא הבין את מערכת ההגנה הירדנית, ועשה טעויות רבות. יתר על כן, לדבריו, במלחמה הזינו המצרים את הירדנים במידע כוזב על הצלחותיהם, אך טענו כלפי ירדן, ובעיקר, נגד סוריה על שלא נחלצו לעזרתם. המצרים טענו, לטענת הירדני, כי עקב המאבק על ההגמוניה בעולם הערבי בין מצרים לסוריה, לא היה אכפת לסורים, שהמצרים יובסו במלחמה. הירדני הוסיף, כי הלגיון היה מסתפק בפעילות באזור ירושלים במסגרת תוכנית מבצעית קטנה – מבצע "טארק": לתקוף את המובלעת הישראלית בהר הצופים, ולכתר את ירושלים מצפון ומדרום. אך בשום פנים לא היה נותן לישראל סיבה לכבוש את ירדן. הוא סיפר, כי

רגע שעובר הוא בעוכרינו, ויעלה את מספר הקרבנות. היו עוד התייחסויות של אלון, [של] אבן [ושל] ידן. איש לא טען נגד, היו רק כאלה, כמו אלון, שדרשו את כינוס הממשלה בחמש בבוקר, ולהתחיל מייד [במלחמה]. סוכם לדחות עד יום ב' בבוקר, ובמשך יום א' לקיים ישיבת ממשלה. התפזרו קרב [שעה] שלוש"

כידוע, ביום ראשון, 4 ביוני 1967, החליטה הממשלה על היציאה למלחמה.

החזית הירדנית*

בכנס הסביר סמיר מוטאווי, הנציג הירדני, כי למלך חוסיין לא היתה חלופה ריאלית, שלא להיכנס למלחמה. הוא הוצב בפני דילמה: להילחם בלי להתחשב בתוצאה, או לא להילחם, ולעמוד בפני התפרצות פנימית. אם לא יצטרף למלחמה, והערבים ייכשלו במלחמתם, יואשם כגורם להפסד; אם לא ישתתף, והמלחמה תצליח, יאשימוהו בבגידה בעניין הערבי. לכן, נסע המלך למצרים.

* השוו למאמרו של אל"ם ד"ר אפרים קם, "הפעלת הזירה המזרחית במלחמת ששת הימים", בגיליון הזה של מערכות – המערכת.

צנחנים ושריון בקרב רפיח.

הוויכוח עם ריאד נבע מכך, שהירדנים רצו להסתפק בכיבוש ארמון הנציב (ג'בל מונאבר), וריאד דרש כל הזמן, שילכו דרומה מירושלים לכיוון בית-לחם-חברון-באר-שבע. המצרים לחצו כל הזמן, שהירדנים ירחיבו את המלחמה. ביום השני למלחמה טענו המצרים, כי הם נמצאים בשערי באר-שבע, וביקשו, כי ירדן תקל עליהם על-ידי משלוח חטיבה 6 הירדנית לכיוון חברון-באר-שבע. הירדנים התפתו, וחיל-האוויר הישראלי מחץ את החטיבה. הדבר נבע, לדעתו, מהערפול לגבי המצב בחזית.

הירדני ציין, כי ההחלטה לסגת ב-6 ביוני היתה טעות. היה צריך לרכז את הכוחות, ולחכות להפסקת-האש. אף כי זו היתה החלטה ירדנית, הזרימו המצרים למעשה, לרבת-עמון מידע כוזב, והחליטו על כל דבר – גם על הנסיגה – והירדנים הפכו צופים במלחמה ללא שליטה על שום דבר. אחד המשתתפים בכנס שאל, איך היה פועל חוסיין לו ידע את האמת. לדעתו, ירדן היתה מסתפקת במקרה כזה בפעולות מוגבלות, שהיו מוסלמות רק בהגיע כוחות ערביים נוספים לעזרתה.

לגבי השדר, ששלחנו לחוסיין ביום הראשון למלחמה, לבל יתערב, אמר הירדני, שכל העניין הזה היה הסוואה, ותמה מדוע חיכינו לרגע האחרון. אולם הדיפלומט הסיני ממטה אר"ם בארמון הנציב, שהעביר את השדר למלך השתתף בכנס בווישינגטון, והוא התערב, ואמר לבאי הוועידה: "סלחו לי, אבל אני העברתי את השדר הזה, והוא הועבר בזמן".

הירדני טען, כי האסטרטגיה של ישראל היתה למשוך את העולם הערבי למלחמה, כדי שתוכל להכות בהם קשות, וכי פעולת התגמול בסמוע** היתה חלק מאסטרטגיה זו. לגבי סמוע טענו ההיפך: "למעשה, היינו צריכים להכות בסורים עקב תוקפנותם בגבול הצפון ועקב הטיית מקורות הירדן, אך נאלצנו להכות בירדן כיוון שלא רצינו לערב בסכסוך את הרוסים, שתמכו בסורים".

בסיוני טען בוועידה, כי ב-17 ביוני, ידעו האמריקנים בוודאות, כי ישראל תקוף, אך המשיכו להזהיר את המצרים לבל יצאו למלחמה. לדבריו, נטתה העמדה האמריקנית לטובת ישראל, והיה תיאום ישראלי-אמריקני, והמצרים היו קורבן: הם נלחצו על-ידי הסובייטים (שלא אהבו אותו בגלל מדיניותו האנטי-קומוניסטית), האמריקנים כל הזמן עצרו אותם, ורק צרפת תמכה בהם. בסיוני שאל, מדוע לא פנתה ישראל לבית-הדין הבין-לאומי בהאג בתלונה על סגירת המצרים והתעלה, ובמקום זה יצאה למלחמה. כמוכן, הוא העמיד פני קוזק נגול. נכון, ישראל פתחה במלחמה בדיוק כשתוכננה פגישה בין סגן נשיא מצרים לבין סגן נשיא ארצות-הברית (ב-6-7 ביוני), והמלחמה התחילה לפני הפגישה הזאת.

ג'ורג' תמאעה, הנציג הסורי, אמר בוועידה, כי תוצאת המלחמה היתה כישלון ערבי, והצלחה גדולה מאוד של

** מבצע "מגרסה", נובמבר 1966 – המערכת.

ישראל; מכאן הוא הסיק, כי לישראל היו תוכניות מוקדמות לתקוף את הערבים, ולערבים לא היו תוכניות לתקוף את ישראל. הוא טען, כי בכל מלחמה כבשנו יותר שטחים מהערבים, לדבריו, הפלת ששת המטוסים הסוריים ב-7 באפריל 1967 היתה נקודת המפנה: כתוצאה ממנה הגיעו בסוריה למסקנה, כי ישראל עומדת לתקוף. אחר-כך הוא הביא אחד-עשר ציטוטים של מנהיגים שלפיהם המסר של ישראל היה כי לא תשקוט עד שלא תבוא בשערי דמשק. לסורי היתה הערה מעניינת לפני שפרש מהוועידה. ניתן להבין ממנה הכרזה של הערבים: הוא אמר, כי הם לא הרוויחו מהעיונות: "סבלנו מהקיטוב הבין-מעצמתי; עכשיו, כשהעולם הפך להיות חד-מעצמתי, אולי מצבנו ישתפר".

בוועידה לא ניתן כל הסבר מדוע, פרט להתקפה קרקעית על קיבוץ דן ולהפצצה על כפר מסריק, על דגניה ועל עפולה, לא נקטו הסורים שום מהלך התקפי במלחמה – עד שצה"ל תקף את מערכיהם בגולן. הנציג הסורי נמנע מלדבר על כך, ונציג ערבי הגיב, כי הסורים נמנעו מלפעול נגד ישראל כיוון שרצו, במסגרת מאבקהם על ההגמוניה בעולם הערבי, כי עבד אל נאצר יוכה במלחמתו נגד ישראל. יש לזכור, כי התמונה היתה מעורפלת, וגודל המפלה המצרית לא היה ידוע אז.

בוועידה עלה גם עניין אניית הביון "ליברטי". טענו, כי ידענו, שזו אניית האזנה אמריקנית, ותקפנו אותה למרות זאת מפני שזה היה בדיוק כאשר עלינו על רמת-הגולן, ולא רצינו שהאמריקנים ידעו שאנחנו עולים על הגולן. אחר-כך טענו, כי הם יכולים לאשש זאת מיירות של דברי טייסים ישראלים. כאן התערב יוג'ין רוסטוב, ואמר: "הייתי ראש חדר המצב, וזה לא היה כפי שטוענים פה, אלא טעות." לא כולם הסכימו עמו.

הערות

1. בכנס בווישינגטון קראו כמה מן המשתתפים קריאות-ביוניס וטענו, כי דוד בן-גוריון [שלא היה חבר הממשלה בשנת 1967, והיה ממבקריה התקיפים בכנסת ובציבור] התנגד למלחמה. אולם, בן-גוריון התנגד למלחמה אלא אם כן מעצמה תילחם לצד ישראל. עבד אל-נאצר הבין לכאורה את בן-גוריון, ולמרות זאת שגה.
2. ראה: אברהם בן-צור, גורמים סובייטיים ומלחמת ששת הימים, תל-אביב, ספריית הפועלים, 1975. ראוי לציין, כי בן-צור כתב את ספרו זמן רב לפני שארכיונים סובייטיים היו נגישים לחוקרים במערב. לטענתו, שאושה בעובדות, הושפעו המהלכים במצרים מהמצב הפנימי בבדידת המועצות. בחודש מרס 1967 היתה פסגת זוטא בגרמניה המזרחית בין לדיסלב גומולקה, ראש ממשלת פולין, לבין ולטר אולברייכט, ראש ממשלת גרמניה המזרחית, לבין ליאוניד ברז'נייב, שאמר להם: "דחקנו את רגלי האמריקנים מהמזרח-התיכון, ובקרוב מאוד ננחית עליהם מהלומה נוספת." זאת לפי ספר, שכתב וייט, המתורגמן של גומולקה, שערך למערב.
3. ראוי לציין, כי יש פער מסוים בניסוח בין ההתחייבויות האמריקניות בשנת 1957, שהיו בסיס לנסיגתנו מסיני אחרי מלחמת סיני. בנוסח אחד הם אמרו: "נדאג, שלא ישתנה המצב", ובנוסח אחר, התחייבה ארצות-הברית, כי אם ישתנה הסטטוס-קוו, יבינו האמריקנים "אם אתם [הישראלים] תפעילו כוח".